

„Zgodovina, zaveznica Slovencev . . .“

Edinstvena zavest, da utegne „zgodovina“ vedno in o pravem času poskrbeti za narod, kakor je prav in treba, ni morda fantom domišljije ali domislica za smeh, pač pa je resničen, stvaren pojav v psihiki slovenskega človeka. Ta zavest je v večini naših izobražencev živa, imajo jo v krvi, v mentaliteti svoji kot sramotno dediščino večstoletnega pasivizma. V njih perspektivi se vse, kar je važnega za človeka in ureditev sveta, dogaja nekje daleč izven njih, je hkrati delo nekih komaj razumljivih sil, na katere nimajo in ne morejo imeti oni sami nikakega vpliva. Ob usodnih trenotkih jim je treba izustiti le svoj „da“, ki po možnosti ni združen z nobeno tveganostjo, prijeti se velikega sveta pod pazduho in kreniti z njim na nova pota. Radi tega se jim ne zdi potrebno, v samem sebi sproti iskati odgovora na pojave življenja, radi tega jih ne žene neprestana živa žeja mislečega človeka, da bi prodrli v tajne razvojnih zakonitosti in našli v njih vrelce novega življenja za se in za kolektiv, kateremu pripadajo.

V takem zadušnem zatišju, v taki miselni letargiji smo preživeli čas od svojega narodnega preporoda do današnjih dni. V vsem tem razdobju so bila dejanja kulturnih delavcev skoraj edini svetli mejniki, ki so pa hkrati toliko pretresljiveje razgaljali sredino, iz katere so izšli. Plast izobraženstva pa je živetarila mimo dogajanj in v svojem instinktu še danes verjame, da je bilo pri nas za časa svetovne vojne, ob prelomu in vsa nadaljnja leta vse prav in v redu. Kajti „zgodovina je zaveznica Slovencev“. In če danes kaj boli ali se zdi narobe — čez dvesto, tristo let bo gotovo vse prav urejeno.

Ta fatalizem je neverjetno stvaren činitelj v našem javnem življenju. Dejansko sloni na razpoloženju, ki nekaki filozofski osnovi podobno vzdržuje vero v megleno pravičnost bodočih časov, v resnici pa peha individij v brezpomembno, bedni zadostitvi vsakdanjih osebnih instinktov posvečeno živetarjenje. Ta fatalizem je pošastna značilnost organizma, ki se je stoletja opletal s svojim življenjem na periferiji, ki je bil stoletja odvisen od drugih življenjskih centrov in je, ko mu je že bila odvzeta možnost, zaživeti iz sebe, pozabil celo premišljevat i o tem, kako bi si sam ustvaril in uredil življenje. Radi tega ima malodane vse naše izobraženstvo le nekak posloven, podrejen, uradniški odnos

do življenjske potence svojega naroda, ne pa ustvarjajočega in oblikujočega.

Na prvi pogled se včasih zazdi, da je naša maloštevilnost zadostno opravičilo za tako ulogo izobraženstva v narodu. Da je prav in v redu, če so drugi mislili in se borili za nas. Vključenim v zapadno evropsko razvojno sfero, nam baje ni preostajalo drugega, kakor v svojem provincialnem zatišju čakati na rezultate tujih žrtev. Ali ta maloštevilnost ni več v naših instinktih le opravičilo, pač pa že nečasten izgovor, s katerim dajemo svoji miselni letargiji potuho. Zadosten dokaz je že ravnanje naše inteligence v teh osemnajstih letih po prevratu. Z geslom, da je politika umazano početje, se je vse, kar je kdaj kaj mislilo, umaknilo v ozadje in v usodo vdano za špansko steno svojih poklicev po kockoši mentaliteti uravnalo svoje osebno življenje, kakor je pač kdo znal in vedel. Politika ni bila sredstvo, s katerim se izraža volja kolektiva, pač pa je bila povišana v profesijo, s katero naj se ukvarja le tisti, ki je izučen zanjo, kakor se more le čevljar ukvarjati s svojimi čevlji. In vendar se je takrat godilo toliko za življenje našega naroda usodnega, da danes ni mogoče drugače sklepati obračuna s temi časi, kakor da pod črto pripišemo veliko, neutajljivo krivdo slovenske inteligence.

Zgodovina ni nikomur zaveznica, niti učiteljica. Zgodovino ustvarjajo narodi vsak dan sproti s krvjo in s skrajnimi naperi svojih sil. In nedvomno je, da se moremo tudi mi v tej borbi za podobo sveta pretolči do svoje, sebi ustrezajoče funkcije. Preuranjeno in tudi preschematicno bi bilo, poskušati tej funkciji že naprej očitati profil. Ali nekaj je jasno. Namreč, da v prvi vrsti potrebujemo aktivne inteligence. Naša številčna moč je sicer majhna, ali postoterna bi morala biti moč naše misli. Z globokimi tradicijami iz nekdanjih avstrijskih časov obremenjeni se vse premalo zavedamo sledov, ki jih je nemška vzgoja zapustila v nas. Po njeni zaslugi smo danes organizaciji poslušna masa z velikim smislom za organizirano povprečnost, dočim sta nam spontano dožemanje in prav v lastni aktivnosti zasidrana samostojnost nazarjanja skorajda tuja pojma. Prav v tem pa je poglobljena moč in dolžnost zdrave inteligence. Tod vodi tista pot, po kateri bomo začeli ustvarjati zgodovino tudi mi. Zgodovino, ki bo pričala, kako smo življenje živeli, a ne samo gledali, ki bo produkt zavestnih naporov in najvišje odgovornosti. Dokler pa bomo imeli do pojma zgodovine tak mlačen, nepogumen, fatalističen odnos, kakršnega očituje že itak tenka plast našega izobraženstva skoraj do današnjih dni, bomo ostali neaktivna para, številka v računu drugih in se v življenju človeškega občestva ne bomo nikdar povzpeli do ustvarjajoče, življenje obnavljajoče celice.

Ferdo Kozak.